

DANSK UDEN DANNELSE

Danskfagets læremidler stemmer dårligt overens med dets eget selvbillede som et dannelsesfag. Jesper Bremholm, lektor på DPU, Aarhus Universitet, sætter på baggrund af en ny undersøgelse spørgsmålstegn ved, om dansk faktisk er et dannelsesfag.

Af JESPER BREMHOLM

Efter et tiår, hvor målstyring og synlig læring har domineret diskussionen om skole og uddannelse, har dannelse på det seneste atter fundet vej til den pædagogiske og uddannelsespolitiske dagsorden. ”Dannelse i en global verden” var eksempelvis overskriften på årets Sorø-møde for uddannelsesverdenens forskellige aktører. Er vi interesserede i dannelse, udgør skolens fag en vigtig arena, for det er i vid udstrækning her, dannelsen konkret skal foregå og tage form. Og på denne arena indtager danskfaget en central rolle.

Dansk er grundskolens største fag, og inden for dansk er der en lang tradition for at betragte sig som skolens centrale og vigtigste dannelsesfag. Det er forestillingen om, at dansk har en særlig rolle at spille i forhold til udviklingen af eleverne som oplyste, selvstændigt tænkende individer, der kan deltage, bidrage og tage stilling som demokratiske borgere i det omgivende samfund. Konkret skal det ske gennem elevernes møde og arbejde med tekster i bred forstand, herunder særligt litteratur og andre æstetiske og fiktive udtryksformer og gennem udviklingen af elevernes sproglige og kommunikative indsigt og formåen. Denne forestilling er fint i tråd med formålsbeskrivelsen af faget dansk, ikke mindst når den

”Betragter man danskfaget gennem dets læremidler, tegner der sig et billede af faget, som stemmer dårligt overens med dets eget selvbillede, og som giver anledning til at sætte spørgsmålstegn ved, om dansk faktisk er et dannelsesfag.”

- Jesper Bremholm

læses i lyset af folkeskolens formålsparagraf, som den jo skal.

Et er forestillinger og formålsparagraffer, noget andet er de faktiske forhold i skolevirkeligheden. Et element i denne skolevirkelighed er de læremidler, der anvendes i danskundervisningen, og som dermed er med til at sætte betingelserne for undervisningen. Betragter man danskfaget gennem dets læremidler, tegner der sig et billede af faget, som stemmer dårligt overens med dets eget selvbillede, og som giver anledning til at sætte spørgsmålstegn ved, om dansk faktisk

er et dannelsesfag. Det er en kras påstand, der kræver en begrundelse. Den kommer her.

Det er veldokumenteret, at læremidler er en af de faktorer, der influerer stærkest på læreres planlægning og gennemførelse af undervisning. Af den grund kan det også undre, at læremidler forskningsmæssigt indtil for ganske nylig har været et relativt upåagtet felt. Det gælder ikke mindst i Danmark. Således har vi kun meget lidt forskningsviden om, hvilke læremidler der faktisk anvendes i de forskellige fag i den danske grundskole og i de øvrige dele af uddannelsessystemet, og hvad der ud fra forskellige pædagogiske og didaktiske perspektiver kendetegner disse læremidler.

I forskningsmiljøet omkring dansk didaktik på DPU har vi som et fælles projekt gennem et par år arbejdet på at bidrage med viden til dette sparsomt belyste område, og resultatet af dette arbejde er netop udkommet som en antologi på Aarhus Universitetsforlag med titlen *Læremidlernes danskfag*. I projektet kombinerer vi kvantitative og kvalitative tilgange til undersøgelsen af dansklæreres læremiddelbrug. Den kvantitative undersøgelse består af et survey blandt et repræsentativt udvalg af dansklærere i grundskolen, hvor lærerne bl.a. har oplyst hvilke læremidler, de har anvendt hyppigst inden for en periode på to måneder. Det samlede resultat for 315 forskellige læremidler afspejler en stor mangfoldighed i læremiddellandskabet i dansk, men samtidig viser det, at en lille håndfuld

Læremidlerne i dansk i grundskolen vægter det faglige indhold skævt og understøtter ikke fagets dannelsesmæssige formål. Det viser en ny undersøgelse fra DPU, Aarhus Universitet, der er den første af sin art i Danmark.

læremidler indtager en stærkt dominerende plads. Den samlede gruppe på 315 læremidler har vi desuden underkastet en didaktisk indholdsanalyse, og derudover har vi foretaget en række kvalitative dybdeanalyser af de mest anvendte læremidler fordelt på klassetrin og faglige områder. På denne måde tegner vi i projektet et øjebliksbillede af faget dansk set gennem dets læremidler, og det er dette øjebliksbillede, der giver grund til at rejse spørgsmålet om, hvorvidt danskfaget i praksis er et dannelsesfag.

For samlet set viser de forskellige analyser konturerne af et fag, der korresponderer dårligt med forestillingen om dannelsesfaget dansk. Her vil jeg fremhæve tre overordnede træk. For det første domineres læremidlerne af elementer med fokus på analyse og træning af formelle færdigheder på bekostning af fortolkning og selvstændig kritisk tænkning. Dette ses eksempelvis i læremidler til litteraturundervisning, hvor hovedvægten ligger på elevernes tilegnelse og brug af tekstanalytiske begreber, mens der kun i begrænset omfang er fokus på fortolkende refleksion over tekster som en vej til at udvikle elevernes forståelse af sig selv, deres medmennesker og den tid og omverden, de lever i. For det andet er hovedparten af de mange opgaver og aktiviteter, som læremidlerne er fulde af, kendetegnet ved, at de ikke er indtænkt i meningsfulde kontekster eller inddrager elevernes erfarings- og livsverden. Opgavearbejdet udgør

på denne måde en isoleret skoleaktivitet, der ikke står i forbindelse med verden og livet uden for skolen. For det tredje er indholdsvalget snævert og nationalt indadskuende. Snævert, fordi enkelte faglige områder som skønlitteratur, grammatik og stavning er stærkt dominerende, mens andre som mundtlighed, sagprosa og digitale medier er svagt repræsenteret eller nærmest fraværende. Det giver indtryk af et danskfag, der i ringe grad er åbent og inddragende over for de mange tekst-, udtryks- og kommunikationsformer, vi betjener os af i dag. Tilsvarende ser man sjældent i de hyppigst anvendte læremidler, at de er åbne og orienteret 'udad' mod 'Danmark i verden'. Tendensen er snarere, at de gennem deres indholdsvalg etablerer en afgrænset national og monokulturel repræsentation af virkeligheden.

Kort sagt afspejler læremidlerne et overvejende formalistisk, færdighedsorienteret og nationalt indadskuende danskfag, og i dette billede er det svært at genkende forestillingen om dansk som skolens store dannelsesfag.

Endelig er det vigtigt at understrege med fed, at man ikke kan sætte lighedstegn mellem læremiddel og undervisning. Der foregår en masse i undervisning, der ikke er betinget af læremidler, og læreren er her en helt afgørende faktor. Hvad angår danskfagets dannelsesopgave, er der som påpeget ikke megen hjælp at hente for læreren i fagets læremidler, og dermed bliver karakteren af den

faktiske undervisning afhængig af, hvorvidt læreren er opmærksom på at kompensere, supplere, udvide og skabe selv i forhold til læremidlernes mangler. I den sammenhæng kan det derfor bekymre, at surveyet også viser, at dansk lærerne generelt er tilfredse med kvaliteten af de læremidler, de anvender.

I lyset af lærernes reducerede forberedelsestid og af de digitale portaler og platformes stadigt mere centrale plads i lærerarbejdet må man formode, at læremidlernes betydning vil blive større snarere end mindre i årene fremover. Derfor har vi også brug for en bedre indsigt i det dynamiske felt mellem lærer, læremiddel og undervisning. Ikke mindst hvis vi ønsker at omsætte tidens fornyede interesse for dannelse til en dybere forståelse af, hvorledes dannelse understøttes i konkret undervisningspraksis – herunder hvad der skal til, for at danskfaget faktisk er et dannelsesfag. ■

LÆS MERE: Læremidlernes danskfag. Aarhus Universitetsforlag (første udgivelse i serien Didaktiske studier) af Jesper Bremholm, Jeppe Bundsgaard, Simon Skov Fougt & Anna Karlskov Skyggebjerg (2017).

JESPER BREMHOLM er adjunkt i dansk fagdidaktik og tilknyttet afdeling for fagdidaktik. Han forsker i disciplinær literacy (læsning og skrivning i fag), læremidler og tekstbaseret læring og underviser på Kandidatuddannelsen i didaktik med særligt henblik på dansk.